

ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Abstract. This article addresses the problems of the relations between Ukraine and Great Britain from the time of renewing the Ukraine's independence till now. The whole complex of bilateral dialogue between the two states is under scrutiny of the author. Basic attention is paid to the aspect of Ukraine's integration to Europe.

Вступ. Проблематика українсько-британських відносин видається сьогодні вельми актуальною. Вивчення діалогу України з ядерною державою, що є постійним членом Ради Безпеки ООН, має з потужну економіку й досконалу дипломатичну службу, особливо важливе в контексті євроатлантичних устремлінь нашої держави.

Історіографія та джерельна база дослідження. Серед вітчизняних науковців проблематику українсько-британської співпраці ґрунтовно вивчали В. Крушинський, Н. Яковенко, А. Грубінко, Г. Гончаров, М. Білоусов, В. Майко, П. Сардачук, О.Сагайдак, П. Ігнат'єв – авторитетні науковці й практики дипломатичної роботи.

Постановка проблеми. Попри значну кількість публікацій з проблематики українсько-британських відносин, дане питання наразі досліджене далеко не повно й усебічно. Беззаперечним є той факт, що ця царина вимагає подальшої наукової розробки.

Виклад основного матеріалу. Про Україну як соціально-політичну реальність у Великій Британії було добре відомо ще з часів визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького, котрого там називали «козацьким генералом».

Під час візиту до Києва 4 вересня 1995 р. державний секретар Її Величності у закордонних справах та в справах Співдружності Малкольм Рифкінд наголошував, що зв'язки України з Європою сягають далеко в минуле [1]. Важливе місце посідала Велика Британія в зовнішньополітичних відносинах українських урядів доби визвольних змагань 1917–1921 рр.

Але повною мірою налагодження двосторонніх відносин між двома державами стало можливим лише зі здобуттям Україною її державної незалежності [2].

Після спроби державного перевороту в СРСР та прийняття Верховною Радою України Акту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. Велика Британія ставилася до України, як і до інших колишніх радянських республік, з осторогою, однозначно орієнтуючись на центральний радянський уряд.

Проте після Біловезької зустрічі та доленосного для України референдуму, в ході якого український народ понад 90% голосів підтвердив Акт проголошення державної незалежності, ситуація кардинально змінилася: 30 грудня 1991 р. Велика Британія визнала Україну незалежною державою, а 10 січня 1992 р. встановила дипломатичні відносини, Генеральне консульство Великої Британії (відкрите в Києві у листопаді 1991 р.) стало посольством [3].

Як зазначає В. Крушинський, Україна, здобувши незалежність, узяла курс на «повернення в Європу», і саме це питання одразу посіло ключове місце в україно-британських відносинах, ставши предметом постійних взаємних консультацій. Як відомо, Велика Британія є прихильником розширення Європейського Союзу, оскільки залучення нових членів до ЄС призводить до децентралізації даної організації, що є вкрай вигідним для Великої Британії, яка завжди виступала проти федералістських тенденцій в Європейському Союзі. Заяви з британського боку про те, що Сполучене Королівство високо цінує прагнення України приєднатися до Європейського Союзу, звучать доволі регулярно [4].

Проте початковий етап українсько-британських відносин характеризувався певною мірою стриманістю британської сторони в розгортанні двостороннього співробітництва і взаємодії [5].

Об'єктивним залишався факт другорядності британсько-українських відносин для Великої Британії. Перший їх період не вирізнявся глибиною співробітництва і в цілому відповідав загальній для західноєвропейських країн тенденції обережного ставлення до нових незалежних держав [6].

Від самого моменту встановлення дипломатичних відносин перед українською дипломатією у Лондоні постало чимало проблем. Українським дипломатам особливо складно було налагоджувати стосунки з британськими бізнес-колами, оскільки бракувало безпосередніх зв'язків і досвіду спілкування з ними. Українська діаспора в Британії виявилася вельми розрізненою і ніяким чином не представлена в політикумі держави. До того ж Велика Британія зі свого боку не прагнула особливо до поглиблення контактів з Україною, розглядаючи її (так же само як і інші пострадянські держави) сферою впливу Росії [7].

Ще однією з причин поверховості двосторонніх відносин були економічні проблеми. Відсутність в Україні стабільної валюти на початку 90-х рр., високі рівні інфляції робили нашу державу зоною ризику для бізнесу, саме тому британсько-українські відносини не набували належного розвитку [8].

Від самого початку становлення двосторонніх відносин наріжним каменем в україно-британському спілкуванні постала проблема ядерної зброї. Велика Британія, як одна з держав – постійних членів Ради Безпеки ООН та член ядерного клубу, вкрай гостро сприймала успадкування Україною від СРСР третього за

потужністю ядерного арсеналу у світі, який значно перевищував арсенал самої Британії.

Отже, як зазначає визнаний фахівець у галузі україно-британських відносин В. Крушинський, «на перетині цих багато в чому розбіжних векторів почала формуватися структура міждержавних відносин Великої Британії та України, основою якої визначилися саме європейські питання в широкому контексті регіональної безпеки, розбудови в регіоні інтеграційних інституцій та зміцнення європейської стабільності» [9]. Проте через відсутність української інфраструктури у Великій Британії й досвіду спілкування з британськими колами українським дипломатам у Лондоні довелося починати якщо не на голому місці, то десь близько до цього. І лише після набуття Україною без'ядерного статусу відносини між двома державами суттєво потеплішали.

А після доволі продуктивного візиту тодішнього міністра закордонних справ України Анатолія Зленка влітку 1992 р. почало функціонувати українське посольство в Лондоні (окрім посольства Україна має на сьогодні Генеральне консульство в Единбурзі, відкрите у 2002 р.), були започатковані програми стажування українських офіцерів у Великій Британії.

У лютому 1993 р. Президент України Леонід Кравчук з представницькою делегацією відвідав Велику Британію з офіційним візитом, підсумком якого стало підписання основоположних договорів з українсько-британської співпраці.

У грудні 1995 р. Велику Британію відвідав Президент України Леонід Кучма. Було підписано українсько-британську декларацію, британська сторона підкреслила, що підтримує прагнення України до зближення з ЄС чи її вступу до нього в перспективі.

Як авторитетний член Європейського Союзу та впливовий гравець на європейському просторі Велика Британія може прямо чи опосередковано впливати на просування тих чи інших рішень стосовно України.

У разі вступу України до ЄС Велика Британія отримає певні переваги, оскільки кількість споживачів спільного ринку зросте майже на 50 млн., посиляться антифедералістичні тенденції, вигідні для Сполученого Королівства. Проте набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі створюватиме для Великої Британії і певні проблеми, передусім політичного характеру. Так, у відповідності до чисельності населення Україна отримала б в інституціях Європейського Союзу – Європейській Комісії та Європарламенті досить істотну кількість голосів, що може ускладнити парламентську ситуацію, її прогнозованість (сама Велика Британія, чисе населення хоч і перевищує українське, але не набагато, має 72 місця в Європейському парламенті) [10].

Центральне місце в українсько-британській співпраці належить торгівлі. Велика Британія завжди була одним з провідних торговельних партнерів України в Європейському Союзі. Основними статтями українського експорту до Британії є тканини та текстильні вироби, метали та металевий брухт, хімікати. Імпортує Україна із Сполученого Королівства промислове обладнання, ефірні масла, косметику, ліки [11].

У цілому ж, економічне співробітництво України з Британією є взаємовигідним, і є всі підстави для того, щоб вірити в його успішний розвиток.

Військова сфера також посідає одне з чільних місць у двосторонніх відносинах. Плідне співробітництво складається і в науково-технічній сфері. Так, саме завдяки Великій Британії Україна у 1993 р. стала володаркою антарктичної станції Академік Вернадський, яка була однією з британських антарктичних станцій та до передачі її Україні називалася Фарадей.

Україні міг би прислужитися і британський досвід щодо закриття збиткових вугільних шахт та перекваліфікації шахтарів з метою їх подальшого працевлаштування на достойні робочі місця. Важливим аспектом українсько-британських відносин є пошук можливостей розширення сфери інвестування. Адже обсяги британських інвестицій не можна вважати достатніми. Як зазначив колишній надзвичайний і повноважний посол Сполученого Королівства в Україні Роланд Сміт, основні причини незначної кількості інвестицій в Україну полягають у недосконалісті її податкової системи, в корупції, неврегульованості законодавчої бази. Іноземні інвестори хочуть бути впевненими, що, вклавши гроші, вони одержать прибутки [12].

Та попри все Велика Британія твердо прописалася в десятці найбільших інвесторів в українську економіку. Так, у 2007 р. вона посідала в цьому списку четверте місце, після Німеччини, Австрії та Кіпру, вкладаючи в Україну 1,56 млрд. дол. Найбільша частка з них – 0,48 млрд. припадає на оптову торгівлю й посередництво в оптовій торгівлі, операції з нерухомістю, оренду, надання послуг підприємцям, 0,17 млрд. припадає на машинобудівну галузь [13].

Важливим вектором двостороннього співробітництва є нафтогазова сфера. Завдяки вдалій політиці розвідування нових родовищ Сполучене Королівство у 1980-х рр. вийшло на рівень видобування 120 млн. т нафти та 40 млрд. кубометрів газу, перетворившись у цьому відношенні з імпортера на експортера.

Надзвичайно перспективним є й співробітництво агропромислових комплексів двох країн, реалізація проектів у космічній та авіаційній індустрії, машинобудуванні, конверсійній промисловості, суднобудуванні, будівництві, секторі високих технологій тощо [14].

2001–2002 рр. позначилися дещо погіршенням українсько-британських відносин. З боку уряду Великої Британії неодноразово лунала критика відносно повільності й неефективності українських реформ, посилення в Україні недемократичних тенденцій, зокрема наступу на свободу слова.

Після того як без відповідної на те резолюції Ради Безпеки ООН були розпочаті бойові дії в Іраку, Україна неодноразово підкреслювала, що засуджує такий спосіб розв'язання конфліктів. У відповідь на це Сполучене Королівство висунуло Україні звинувачення в порушенні норм міжнародного права в галузі торгівлі зброєю, вказавши, зокрема, на продаж Україною систем пасивного стеження «Кольчуга» в Ірак. Проте після того, як Україна надіслала до Іраку свій миротворчий контингент, а факт продажу «Кольчуг» не підтвердився, відносини України з Великою Британією значною мірою покращилися.

У квітні 2002 р. Велика Британія та Швеція виступили з ініціативою про встановлення відносин нового типу з країнами, які після розширення Європейського Союзу ставали його сусідами – Білорусь, Молдова та Україна. Було запропоновано тоді спеціальний термін, який ще мав бути прийнятий Євро комісією, – «спеціальний статус сусіда Європейського Союзу».

Помаранчева революція однозначна дала зрозуміти західному світові європейські устремління нашої держави, питання стоїть лише так: чи готовий західний світ відповісти адекватно. У світлі цих подій британський напрям набув ще більшої актуальності, що підтверджується наданням йому належної уваги з боку українського політикуму.

У середині жовтня 2005 р. Президент України Віктор Ющенко відвідав Велику Британію з робочим візитом. Запланований як дводенний, цей візит, фактично, тривав лише один день, але видався доволі продуктивним. 17 жовтня Віктору Ющенко було вручено нагороду британської організації «Чаттем-хауз», що раніше іменувалася Королівським інститутом міжнародних відносин. Нагороду Президентові України вручила особисто королева Єлизавета II, що примножує значення цієї події в очах британської та світової спільноти в цілому. На честь нагородження українського Президента британською елітою було влаштовано розкішний бенкет. Слід зауважити, що ця нагорода була заснована незадовго до описуваних подій і наш Президент став першим її власником. Віктор Ющенко підкреслив, що «сміливість і достоїнство всієї української нації заслуговують такої нагороди». Він також нагадав присутнім, що географічно Україна є серцем Європи, а Європа не може жити без серця [15].

Оцінки сучасного стану українсько-британської співпраці є на сьогодні доволі неоднозначними. Так, існує думка, що з трьох європейських китів – Великої Британії, Франції та Німеччини, Україна у своїх євроатлантичних прагненнях може спиратися тільки на першого. І як зазначають дипломати й експерти, якби Париж і Берлін (чи, принаймні, хоча б один з них) наблизився у своїй позиції стосовно Києва до точки зору Лондона, а атмосфера і рівень відносин між нашими країнами стали б такими ж, як і в українсько-британських, то золотий ключик від європейських і натовських дверей був би у нас майже в кишені [16].

Як видно, британський напрям зовнішньої політики України є вельми перспективним і спроможним принести нашій державі чималі вигоди за умов чіткого визначення пріоритетів та послідовної реалізації виробленої стратегії у визначеному фарватері. Повноцінна та плідна співпраця зі Сполученим Королівством буде неможливою без рішучих кроків з української сторони. На сьогоднішній день Україна не використовує на сто відсотків весь потенціал, закладений у двосторонніх відносинах з Великою Британією. Результативність українсько-британської співпраці зростатиме такою мірою, якою Україна у своїй політиці і суспільній практиці наблизитиметься до загальноприйнятих європейських норм та стандартів.

Висновки. Як видно, в українсько-британських відносинах присутні чинники, як стимулюючі розгортання двосторонньої співпраці, так і гальмуючі їх розвиток. З

одного боку, Велика Британія з її антифедералістськими спрямуваннями виступає за прийняття України в ЄС, з іншого ж – Сполученому Королівству не вигідне значне збільшення в Європарламенті та в Єврокомісії кількості депутатів і голосів різної політичної спрямованості від України; Велика Британія є в першій трійці держав членів ЄС за обсягом товарообігу з Україною та кількістю капіталовкладень, водночас Україна залишається «зоною ризику» для британського бізнесу.

З одного боку, західні можновладці відмічають поступ у відносинах України з Заходом після помаранчевої революції, а з іншого надзвичайний і повноважний посол Сполученого Королівства в Україні Роберт Брінклі в інтерв'ю газети «Комсомольская правда» заявив, що і до помаранчевої революції Велика Британія та Україна мали дуже добрі та дружні відносини [17]. Хоча Велика Британія і вітає європейський вибір України, проте говорити з нами про членство, в ЄС, на його думку, ще зарано.

Протягом 1991–2008 рр. українсько-британські відносини зазнали істотної еволюції. Якщо на початкових етапах центральним пунктом двостороннього діалогу були політичні питання, то на сьогоднішній день в контексті виваженої і прагматичної зовнішньої політики України у двосторонніх відносинах домінує економічна складова. Економічне забарвлення мають майже всі ініціативи української сторони. Однак позиція Великої Британії, що однозначно спрямована на підтримку подальшого розширення ЄС, нашоветується на протидію франко-німецького альянсу в ЄС, в якому доволі скептично сприймають британські ініціативи з цього приводу, вважаючи що Євросоюз уже вичерпав свої можливості щодо розширення. Однак і Україна на сьогодні не готова приєднатися до ЄС через невідповідність її критеріям членства. Майбутнє нашої держави залежить передусім від неї самої, і наскільки Україна наблизиться до європейської спільноти, настільки вона може сподіватися на зміну тону європейського інтеграційного діалогу з нею.

-
1. Великобританія неухильно підтримуватиме вас : Виступ Малкольма Рифкінда, Державного секретаря у закордонних справах Великої Британії та у справах співдружності в Українському інституті міжнародних відносин // Політика і час. – 1995. – № 10. – С. 10.
 2. Черінько І. Українсько-британські відносини: сучасний стан, проблеми, перспективи / І. Черінько // Студентська координата. – К. : Ін-т журналістики Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка, 2005. – № 4. – С. 4–5.
 3. Україна на міжнародній арені : зб. документів і матеріалів (1991–1995 рр.) / редкол. : Г.Й. Удовенко (відп. ред.) та ін. ; МЗС України. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – Кн. 2. – С. 463.
 4. Крушинський В.Ю. Британсько-українські відносини з питань євро інтеграції / В.Ю. Крушинський // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т міжнар. відносин, 2005. – Вип. 57. Ч. I. – С. 103–111.
 5. Яковенко Н. Л. Велика Британія в сучасній системі міжнародних відносин: заявка на європейське лідерство : моногр. / Н.Л. Яковенко – К. : Наук. світ. – 2003. – С. 163–164.
 6. Крушинський В.Ю. Вказана праця.
 7. Яковенко Н.Л. Вказана праця. – С. 168–172.
 8. Там само.

9. *Крушинський В. Ю.* Британська Європа чи європейська Британія. Великобританія в європейських інтеграційних процесах : моногр. / В. Ю. Крушинський – К. : Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2003. – С. 163–164.
10. *Посельський В.* Європейський Союз : інституційні основи європейської інтеграції / Володимир Посельський. – К. : Смолоскип, 2002. – С. 76.
11. *Майко В.А.* Без істотних проривів. Українсько-британські торговельно-економічні відносини за сучасних умов / В.А. Майко // Політика і час. – № 11–12. – К. : «Преса України». – 1998. – С. 14–24.
12. Великобританія вітає європейський вибір України // Екон. часопис. – 2000. – № 6. – С. 4–5.
13. Десять крупнейших стран – инвесторов в украинскую экономику // Кореспондент. – 2007. – № 8. – С. 30.
14. *Майко В.* Там само.
15. Виктору Андреевичу подарили стеклянный кирпич // Комсомольская правда. – 2005. – 19 октября.
16. Скажи мені, хто твій друг... / А. Гетьманчук, В. Кравченко, А. Лазарєва та ін. // Дзеркало тижня. – 2005. – № 51. – С. 5.
17. *Бринкли Р.* Оранжевая революция изменила ход истории : интервью с чрезвычайным и полномочным послом Великобритании в Украине / Роберт Бринкли // Комсомольская правда. – 2005. – 19 июля.